

ХИБРИДНИ СУКОБ – ПОСТМОДЕРНИ РАТ, НОВО ЛИЦЕ СТАРЕ ПОЈАВЕ

Давор М. Милошевић
Војска Србије, 1. бригада КоВ

Рат је одувек био кључна институција утемељења међународних односа. Након Хладног рата постало је јасно да се природа рата изменила. Развој цивилизације, унапређење односа и стварање безбедносних савеза довело је до тога да рат између појединих држава више не представља актуелну могућност.

Промене се и даље одвијају, а рат поприма нове облике истовремено трансформишући неке старе. Нова технологија омогућила је развијеним државама, пре свега САД, да се технологијом супротстави непријатељским конвенционалним оружаним снагама. Све ово је довело до измештања сукоба међу недржавне актере.

Кључне речи: *рат, хибридни рат, савремени рат, постмодерни сукоб, глобализација рата, асиметрични притисци*

Увод

Ослањајући се на добро познате изјаве Харта „ако желите очувати мир, морате разумети рат“ и Троцког „и ако нисте заинтересовани за рат, рат јесте заинтересован за вас“ примећујемо да ови савети не губе нимало на актуелности ни данас, посебно ако смо свесни чињенице да је у историји вођено преко 1.440 ратова, а само у периоду од 1815. године до данас преко 600 сукоба, у којима је животе изгубило преко 3,5 милијарди људи, јасно је да је рат историјска категорија првог реда.

У савременом свету, снажни притисци производе промене у националним економијама и друштвима. Неке од њих могу се сматрати да одражавају утицај глобализације, друге су резултат ширих ефеката постмодерности, али њихов кумулативни ефекат је да доводе до сложених политичких и друштвених промена, што се одразило и на промењену перцепцију о природи претњи из спољног окружења. Ово окретање је утицало на уверења у вези са корисношћу силе као инструмента политике и облицима и функцијама рата.

У последња два века, модерној ери историје, рат се традиционално посматрао као бруталан облик политике, којим су државе покушавале да реше одређена питања у међународним односима, а исход њихове спремности био је увећање војне снаге за одбрану и одвраћање, и пројектују је у прилог њиховој спољној и одбрамбеној политици. Два светска рата 20. века обележила су овај приступ употреби рата. Међутим, у пост-хладноратовском периоду, врсте претњи које су изазвале нагомилавање војне

моћи у развијеном свету нису попримале облик који традиционалне државе наводе на војно ривалство, већ су чешће биле одговор на прилично више аморфне и мање предвидљиве претње попут: тероризма, побуњеника и унутрашњих криза у другим земљама, које су изгледале као да захтевају пројекцију војне силе да их реши.

Стратег из 19. века *Carl von Clausewitz* уочава разлику између објективне и субјективне природе рата, где прва обухвата елементе који су заједнички за све ратове, а друга оне који се састоје од карактеристика које чине сваки рат јединственим. Карактеристичне форме рата, типичне у одређеном периоду, могу се променити, али суштинска природа рата остаје иста. За *Clausewitz*-а, нове карактеристике рата нису резултат нових проналазака, већ нових идеја и друштвених услова. Не би било изненађујуће, дакле, да се уочи да процеси постмодерности и глобализације међународног система, које карактеришу константне и чак убрзавајуће промене, треба обележити променама у облицима ратовања који се воде у том и таквом систему. Ратови су друштвено конструисани облик великог распона понашања људских заједница и морају се посматрати у ширем контексту њиховог политичког и културног окружења.

У доба комуникационе технологије без преседана, појавиле су се нове области рата. Недржавни актери, у периоду после Хладног рата, почели су да трансформишу и сајберпростор и глобалне медије у кључна бојишта, заједно са војним и терористичким операцијама, тако да се рат сада одвија у више различитих димензија реалности истовремено, а реалност је подривана у самом рату кроз софистициране стратегије информационе и електронске преваре. Бојно поље (енг. *battlefield*) из прошлости сада замењује „борбени простор“ (енг. *battlespace*), а вишедимензионалан је у смислу укључивања ваздушних снага и коришћења сателита, док је у некој перспективи и не-димензионалан, зато што такође обухвата и сајберпростор и подручје телекомуникационих таласа.

Истовремено, развија се и опипљиви потенцијал за ратовање. Војна технологија, са огромним деструктивним капацитетом, постаје доступна све више и за више држава. Ово је важно не само зато што се технологија за производњу и испоруку оружја за масовно уништавање шири, већ и због тога што високо напредна „конвенционална“ војна технологија постаје све доступнија.

Како државе постају све више зависне од комплексних технологија прикупљања информација, оружја и командних система, оне постају осетљивије на сајбер-ратовање. Сајбер простор представља укупну међусобну повезаност људи путем рачунара и телекомуникација. Сајбер ратовање се отуда односи на способност државе да нападне рачунарску и информациону мрежу друге државе у сајберпростору и неопходност да заштити сопствене способности од напада непријатеља. Ово је од кључног значаја у савременом рату високих технологија, у којем САД, на пример, покушавају да доминирају у домену информационих технологија, тако да у потпуности могу водити своје војне операције без ефикасног супротстављања.

Такви напади могу бити ограничени само на чисто војне циљеве или могу бити усмерени против општег економског и политичког система непријатеља. Циљеви оружаних агресија су војни, а неоружаних су невојни. Велики број држава, као што су Индија и Куба, теже да развијају способности сајбер-ратовања, а неколико других, укључујући САД, Русију, Кину и Велику Британију, укључиле су сајбер-ратовање у своје војне доктрине.

Једна од последица завршетка Хладног рата био је масовни процес разоружавања бивших противника у Хладном рату. Ово сувишно оружје, у новонасталим околностима, преправило је глобално тржиште оружја - углавном је високо софистицирана опрема продавана по релативно ниским, често и нереалним, ценама, сумњивим и често непознатим крајњим купцима.

Природа рата

На неки начин, ратови су се мало мењали током времена. Тако да је и данас актуелно оно шта је пре 2.500 година грчки историчар *Thucydides* приметио: „Тај рат је зло и то је нешто шта сви знамо и било би немогуће ићи у каталогизацију свих недостатака који су у њега укључени. Нико није увучен у рат због незнања, нити ако мисли да ће га добити, већ из страха да ће остати изван њега. Чињеница је да једна страна мисли да добит која ће се остварити превазилази ризик који ће се догодити, а друга страна је спремна да се суочи са опасношћу радије него да прихвати моментални пораз“.¹

Да бисмо проценили како се рат мења, прво је неопходно рећи шта је он. Будући да је рат флуидни концепт, он је генерисао велики број, понекад, контрадикторних дефиниција. Ништа у вези савременог, хибридног, рата није једноставно, зато ни не постоји једноставна дефиниција. Неки то виде као било који облик оружаног и организованог физичког сукоба, док је за неке рат насилни контакт различитих али сличних ентитета. Општи опис ове категорије није од посебне помоћи за разумевање савременог рата, први зато што је недовољно специфичан и може једнако описати и сукоб банди, а други због тога што ствара неразумну претпоставку о природи бораца. Насилни злочин је важан аспект глобалне људске безбедности, убијајући више људи сваке године него рат и тероризам заједно, али то ипак није рат.

За дефинисање рата претпоставља се велика војна конфронтација између представника држава обично отворених и проглашених оружаних непријатељских сукоба између држава или нација. Нажалост, у садашњој ери то није нешто шта се једноставно може претпоставити, јер су недржавне групе постале истакнути актери у савременом рату. Важнија дефиниција у овом смислу јесте то да је рат организовано насиље које се спроводи од стране међусобно супротстављених политичких заједница, једних против других.²

Могуће је тврдити да је рат једноставно сваки облик оружаног насиља између група људи, али је важно установити које врсте циљева су укључене и колико је потребно насиља за оружани сукоб да би се назвао ратом. Да ли је сукоб између две уличне банде у којој је неколико људи убијено заиста исти феномен као војни сукоб између две или више држава у којима се милиони људи намерно и организовано убијају? Међутим, избор одређеног прага такође може деловати произвољно, као и са утицајном дефиницијом, која захтева да „рат укључује најмање 1.000 смртних случајева годишње од истог узрока, на истом простору у одређеном степену узастопног понављања“.³

¹ Thucydides. *History of the Peloponnesian War*. Book IV.

² Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan, str. 174.

³ Singer, J. D. and Small, M. (1972). *The Wages of War, 1816-1965: A Statistical Handbook*. New York: John Wiley.

Мање специфична формулација је и даље разумна, да је рат „конфликт међу политичким групама, а посебно сувереним државама, које су у знатном временском периоду извеле велике оружане снаге“.⁴

Ако је, као што су неки тврдили, рат заиста преузео нове форме у пост-хладно-ратовском добу, или је можда чак водио еволуцију у својој суштини, онда је неопходно упоређивати ове недавне примере са традиционалним облицима и тумачењима рата како би се утврдило шта се, ако се ишта, променило и које су савремене манифестације ове древне појаве. Ово није тако једноставно учинити као што је можда деловало на почетку. Рат је облик организованог људског насиља, а када га државе спроводе користећи значајне трупе, количине сировина и ватреног оружја, релативно га је лако препознати. Али, на доњем крају спектра насиља почиње се преклапати са другим облицима сукоба; попут тероризма, побуне и криминалног насиља, а јасне разлике и дефиниције постају теже одрживе. Рат увек укључује насиље, али се не може и свако насиље окарактерисати као рат. Насиље је неопходан, али не и довољан, услов да се сукоб дефинише као рат.

Ратови се воде из интереса, а Западно разумевање рата, након *Clausewitz*-а, то сматра инструментализованим средством за постизање истог. Ратови нису насумично насиље које одражава свесну одлуку да се ангажују у њиховој рационалној политичкој сврси. Рат је облик социјалног и политичког понашања. Ово је био један од главних аргумената *Clausewitz*-а. Остаје тачан и на почетку 21. века, али само ако приђемо са широким и флексибилним схватањем онога шта представља политику. Како је наше разумевање политике, и форми које она може попримити, еволуирало у постмодерној ери, требало би очекивати да то исто важи и за карактер рата, јер је то само врста политике. То је, дакле, инструментализовано насиље, организовано и усмерено у остваривању политичких циљева.

Политичка природа рата се развијала последњих деценија под утицајем глобализације, која је све више еродирала економску, политичку и културну аутономију државе. Савремени ратови се одвијају у локалном контексту, али се такође одвијају у ширем подручју и под утицајем невладиних организација, међувладиних институција, регионалних и глобалних медија и корисника Интернета. На много начина, савремени ратови се делимично воде на телевизији, а медији отуда имају моћну улогу у пружању оквира разумевања за посматраче (гледаоце) конфликта.

Рат је изузетно парадоксална активност. Људска бића су истовремено најнасилнија и најкооперативнија врста која насељава земљу. Са једне стране врло је очигледно да је рат више чин; непријатељства него сарадње, импулсивности и тренутне позиционираности него дужег процеса надметања, уништења а не стварања.⁵ Ипак, у другом смислу, рат је очигледно дубоко друштвена активност, пример великог капацитета човечанства за пријатељску сарадњу. *Michel Foucault* назвао је ратну појаву „војном димензијом друштва“⁶. То је зато што вођење рата захтева да друштво сарађује у обављању сложених задатака у великој мери. Дру-

⁴ Wright, Q. (1968). „War: the study of war“ u: *International Encyclopedia of Social Sciences*, str. 453.

⁵ Fukuyama, F. (2004). *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology revolution*. London: Picador, str. 42.

⁶ Foucault, M. (1996). *Life struggles*. str. 415.

штва се могу борити против ратова, јер су у стању да сарађују на унутрашњем ни-воу. Са друге стране, они се осећају принуђеним да се боре против других друшта-ва, зато што им је често тешко да сарађују на спољном плану. Сама борба против странаца може олакшати интерну сарадњу. Осим, ако је рат веома непопуларан у унутрашњости, постоји осећај у којем је држава у рату такође држава у миру.

Рат је и високо организован и феномен високог организовања. Према речима социолога *Charles Tilly*-а, рат ствара државу и држава ствара рат. Државни апарат је историјски произашао из организационих захтева ратовања, а модерне државе дугују своје порекло и развој у великој мери ефектима ранијих ратова. Савремена држава је рођена током периода Ренесансе, у времену насиља без преседана. Интензитет оружаног сукоба током овог периода изазвао је рану ратну еволуцију, у којој су се величина војске, њихова повезана ватрена способност и трошкови ратовања драматично увећавали. Потреба да се преживи у таквој конкуренцији и насилном добу фаворизовала је веће, централизоване политичке јединице које су могле да контролишу велике површине територије, савладају комплексне војне технологије и мобилишу огромне људске ресурсе потребне за успех у борби.

Резултат је био у великој мери индустријализован рат, у којем су цивилно становништво и непријатељски војници сматрани легитимним циљевима, и тај процес је кулминирао нуклеарним нападом на Јапан 1945. године. Истовремено, још једна карактеристика рата током савременог периода била је, бар у сукобима између развијених држава, регулисана правилима. Развијене су читаве институције међународног права која ограничавају и регулишу употребу насиља у рату. Чиме су мање и неразвијеније државе, и неуређени системи, добили предност увођења асиметричног, не-линеарног и не по законима и обичајима легитимног рата. Ово је важна карактеристика, која разликује рат од других облика насиља. То је посебан однос између политички мотивисаних група.

Нови начин рата – ветар промена

Интензитет рата често ствара или убрзава бројне промене, трансформише индустрију, друштво и владу на начине који су фундаментални и трајни. Слабећи или уништавајући традиционалне структуре, или присилним унутрашњим реформама, рат може створити услове који доводе до друштвених промена и политичке модернизације. Захтев за поразом противничких снага може довести до напредовања у технологијама као што су транспорт, производња хране и складиштење, комуникације и тако даље, које имају импликације далеко изван војне сфере. У том смислу, за древног грчког мислиоца Хераклита, рат је био „отац свега и краљ свега“.

Историјски посматрано, током периода модерности, ратно вођство је приморало владе да централизују власт како би мобилисале ресурсе неопходне за победу. Бироократија и пореска оптерећења повећавају се у циљу подржавања ратних напора. Међутим, напори укључени у припрему и ангажман у рату такође могу довести до слабљења или дезинтеграције државе.

Па ипак, рат, у смислу припреме и стварног понашања, може бити моћан катализатор промена, али технолошка или чак политичка модернизација не значи ну-

жно морални напредак. Савремени, хибридни, рат, као и свака еволуција у рату рађа нове злочинце и нове хероје. Еволуција се догађа кад нешто ново учини нешто друго - застарелим. Еволуција у рату, укључујући и његове савремене форме, може укључити промене које су морално проблематичне, као што је случај са општим утицајима глобализације. Рат је важан чинилац историјских промена, али то није основна покретачка снага историје.

Иако су многи посматрачи сугерисали да се карактер рата значајно мења, њихови разлози за долазак до овог закључка често су прилично различити. Међутим, нарастајућа популарност концепта ратне еволуције није дала јасан консензус о томе шта је тачно еволуција рата, нити какве су њене последице. Иако се анализе слажу да еволуција рата укључује радикалне промене или неки облик дисконтинуитета у историји ратовања, постоји неслагање о томе како и када се ове промене, или дисконтинуитети, дешавају или шта их узрокује. Бивши секретар одбране САД, *William Cohen*, дефинисао је ратну еволуцију када „националне оружане снаге користе прилику да трансформишу своју стратегију, војну доктрину, обуку, образовање, организацију, опрему, операције и тактику како би унапредиле војне могућности на суштински нове начине“.

Такав напад ће бити карактеристика будућих међудржавних ратова, где ће информациони системи и процеси противничких оружаних снага постати кључни циљеви. Међутим, еволуција ратног нагласка на војне технологије и тактике, иако је разумљиво, ризикује да произведе претерано поједностављену слику о томе што је изузетно сложен феномен, у којем нетехнолошки фактори могу играти кључну улогу у крајњем исходу.

У постконвенционалним фазама побуне у Ираку и Авганистану, асиметрија је изазвала сукоб у герилском стилу са технолошком супериорношћу коалиционих снага. Ово је значајна димензија савременог асиметричног рата. У савременом, хибридном, рату, све доступне технике се користе заједно, или неке независно. Технике, као што су герилски рат и тероризам, које су у ранијим историјским периодима биле употребљаване као мањи елементи веће конвенционалне стратегије, сада се користе као засебне стратегије.

Вешти противник ће увек настојати да максимално искористи своје сопствене предности, док минимизира оне противничке. У сваком рату исход ће у великој мери одредити релативна снага бораца, што ће утицати на методе које ће користити за борбу. Неки борци можда чак не покушавају поразити непријатељске оружане снаге као такве, већ једноставно манипулисати насиљем како би деморалисали противника и довели их до предаје (потчињавања). Вестфалски државно-центрични модел који прекомерно наглашава традиционалну конфронтацију између држава, можда и није нарочито релевантан у побуњеничком нападу унутар државе, који је преовлађујући од 1991. године.

Крај Хладног рата уклонио је опасност од регионалног сукоба који би евентуално ескалирао у нуклеарни рат са још једном суперсилом. Начин на који друштво ствара рат одражава начин на који ствара богатство (бољитак). Почевши од самог открића пољопривреде, свака еволуција у систему стварања богатства покренула је одговарајућу еволуцију у систему рата. Због тога, у мери у којој се појављује нова информациона економија, то ће са собом донети паралелну еволуцију у рату. У времену информационих технологија, информације су централни ресурс за производњу богатства и моћ, а нови рат је неизбежан израстак основних промена у начи-

ну економске производње. Нове ратне технологије омогућавају контролу бојног поља на начин који није био могућ у претходним периодима, тако да се темпо битке може оркестрирати и ратови добити без великих губитака људских живота.

Еволуција ратовања не може се постићи само новим платформама, прецизном и разарајућом муницијом и информационим системима. Ови неопходни, али недовољни, предуслови морају бити подржани од стране важног скупа нематеријалних средстава који су дефинисали ратне резултате од времена Александра Великог - наиме, јасноћи циљева подржаних стручним знањем и смелостима у извршењу. У такозваној „ратној еволуцији“, превише пажње посвећено је технолошкој „магији“ на рачун организационих, концептуалних и других људских предуслова потребних за претварање „магије“ из „беживотног“ хардвера у борбене исходе. Ипак, реалност рата је да она никада није чиста или без крви. Чак, и у доба компјутерски вођеног оружја и свемирске технологије, рат је и даље бруталан и крвав подухват, у коме се политички циљеви постижу путем намерног наношења великих људских патњи.

Глобализација рата

Глобално друштво прелази из модерног у пост-модерно доба. Ово је процес који је у току већ неколико деценија и резултат је широког спектра економских, културних, друштвених и политичких промена које уздижу значење државе и нације. Како се ово одвија, тако ће се одражавати и на карактер рата. У неким деловима света држава намерно преноси надлежности, укључујући и оне војне, на приватне власти и предузећа. У другим областима, ове надлежности одузимају се од државе од стране других политичких актера. Истовремено, глобализација је ослабила националне облике идентитета који су доминирали међународним односима у протекла два столећа, и поново оживљавају ранији облици политичког идентитета и организације, баш као што су религиозне, етничке и припадности клановима.

Категорија нових ратова настала је од средине осамдесетих година 20. века. Покретачка снага ових савремених ратова је глобализација, контрадикторни процес који укључује интеграцију и фрагментацију, хомогенизацију и диверсификацију, глобализацију и локализацију. Ови сукоби се често заснивају на распаду држава и накнадним борбама за контролу државе од стране супротстављених група, које истовремено покушавају да наметну сопствену дефиницију националног идентитета државе и њене популације. Као што су ранији ратови повезани са појавом и стварањем држава, нови ратови су повезани са распадом и колапсом држава, а велики притисак на такве државе долази од ефеката глобализације на међународни систем. У протеклој деценији, 95% оружаних сукоба се одиграло у државама, а не између њих.

Велика улога медија је једна од карактеристика ове еволуције. Медији су постали много важнији у смислу обликовања⁷ или чак конструисања разумевања одређених ратова. Рат медијима је учинио рат транспарентнијим. Свака страна сада настоји, у великом обиму, да манипулише медијским сликама конфликта, а новинар се ефикасно трансформисао од посматрача у активног учесника, суочавајући се са

⁷ Борба се често не добија силом, него вољом.

већином истих опасности као и војници, помажући у обликовању рата кроз своје извештавање.⁸ Баш као што су модерност и њени ратови засновани на начину производње, тако постмодерност и њени ратови одражавају начин информисања.

Још један постмодерни развој је повећање „приватизације“ рата. Током протекле деценије, све више држава је уговарало кључне војне послове са приватним корпорацијама. Приватне војне компаније продају широк спектар услуга везаних за рат државама. Стотине оваквих компанија послују у више од 50 земаља од краја Хладног рата. Раст приватних војних корпорација одражава шири глобални тренд приватизације јавних средстава и услуга. Путем пружања обуке и опреме, приватне војне корпорације утицале су на резултате неколико ратова, укључујући оне у Анголи, Хрватској, Етиопији и Сијера Леонеу, а оне су играле значајну улогу у инвазији на Ирак од стране САД 2003. године.⁹

Током 20. века је дошло до наступања тоталног рата, који је укључивао потпуну мобилизацију људских, економских и војних ресурса државе у тежњи за остваривањем победе и који је препознао само неколико моралних ограничења у погледу тога ко би могао бити жртва, уколико ће његово уништење довести ближе победи. Ефекти Индустијске револуције, заједно са појавом популарне демократије и модерне бирократије, повезали су се са „национализовањем“ рата, како би укључили читаво друштво. Ова појава се може назвати и „хиперболични рат“, где растућа величина и интензитет рата утичу на притисак индустријског и технолошког напретка.

Приметно је да је Други светски рат окончан нуклеарним нападом на Јапан, али нуклеарно оружје никада није било коришћено у каснијим сукобима. Моћан нуклеарни табу против употребе нуклеарног оружја развио се у глобалном систему. Ово је значајан напредак. Због својих дугих домета и широко распрострањених ефеката, нуклеарни арсенали великих сила су примери војне глобализације, а то се одразило и на ширење употребе нуклеарне енергије. Па ипак, парадоксално, ово најмоћније оружје до данас није имало вредност за своје власнике као инструмент ратовања, поред његове одвраћајуће улоге. Ово је, заузврат, нагласило корисност и конвенционалних и неконвенционалних ратних способности.

Бруталност и етничко чишћење, карактеристични за многе савремене ратове, не само да нису историјске приче, него су на много начина варијанта истог тотализирајућег менталитета који је доминирао у Западним ратовима током доба модерности. У савременом Западном међуржавном рату воде се ратови на ивици егзистенције свих; цела популација се мобилише у сврху масовног убијања у име животног опстанка; масакри су попримили виталну важност. *Martin Shaw* користи израз „дегенерисани ратови“ како би ухватио континуитет савремених ратова са геноцидним тоталним ратовима 20. века. Утицај глобализације је видљив у многим новим ратовима. Глобално присуство у овим ратовима може укључити међународне новинаре, плаћенике и војне саветнике, добровољце из дијаспоре и међународне невладине организације.

⁸ Отуда, и новинари постају легитимни циљеви у савременом рату.

⁹ У Југославији није вођен грађански (енг. *civil war*), него унутардржавни (енг. *interstate war*). То је био класичан посреднички (енг. *proxy*) рат САД. Конкретно, циљ САД пре почетка рата са СРЈ, на пример, био је да направе своју базу „Бондстил“ на Косову и Метохији и да смене актуелни режим и успоставе свој поданички. Рат је званично почео 24.03.1999. године, а завршио се 05.10.2000. године, тзв. „Пето-октобарском (плишаном) револуцијом“ и задовољењем оба циља, без изгубљених живота грађана САД. Односно, савршен стари рат, у новој, измењеној форми.

Ново лице старог рата

Нови ратови се јављају у ситуацијама када економија државе стоји изузетно лоше или чак прети колапсом, тако да порески приходи и снага државе драматично опадају, што доводи до повећања корупције и криминалитета. Како држава губи контролу, приступ оружју и способност да се прибегне насиљу све више се приватизују, а паравојне групе почињу да наступају, организовани криминал расте као и колапс политичких легитимитета. Један од ефеката ових догађаја јесте да традиционална разлика између војника и цивила постаје замагљена или потпуно нестаје. Међутим, истовремено, нови ратови се често некарактерису конвенционалним сукобима између супротстављених војника, већ употребом насиља од стране војске против ненаоружаног цивилног становништва, било да „етнички очисти“ подручје или да заштити економске и људске ресурсе.

Важна карактеристика тих сукоба је да се борци фокусирају на питања идентитета, која се виде као резултат притисака које је произвела глобализација. У пост-модерном свету дошло је до разбијања традиционалних подела на основу класе и идеологије, и већи нагласак је на идентитету и култури. У мери, у којој је рат наставак политике, дакле, рат све више погађа питање културе и идентитета.

Релација између идентитета и рата, такође се помера, у смислу пола и старости бораца. „Феминизација“ рата је порасла, зато што су жене почеле да играју све видљивије и важне улоге: од помоћних у касном модерном периоду, па до учесника директних линија фронта у постмодерном периоду; од униформисаног војног особља до женских бомбаша самоубица. Али, рат је био „феминизован“ и у мрачнијем смислу. Већина насиља у новим ратовима усмерена је против жена. Геноцид у Руанди 1994. године такође је забележио више од 250.000 силовања.

Деца су такође постала видљивија као учесници, а не не-борци, у рату. У грађанском рату у Сијера Леонеу, скоро 70% бораца било је старости испод 18 година. Деца се боре у око 75% данашњих оружаних сукоба и чине до 10% наоружаних бораца. Скоро 33% оружаних снага које користе децу војнике, ангажују и девојчице у својим редовима. Коришћење деце војника олакшава чињеница да у новим ратовима доминира употреба лаког оружја, довољно малог и лаганог да би га користили млади и деца.

Невладина димензија савременог рата је упечатљива и описивање таквих сукоба као „унутрашњих“ или „унутар државних“ је погрешно, зато што борци често не покушавају да наметну политичку власт у традиционалном смислу. Унутардржавне претње¹⁰ не изазивају потпуну мобилизацију државних, војних и других ресурса на начин на који би се одразила претња ратом између држава. Због тога што се често замагљују политичке и војне претње, теже је супротставити се традиционалним стратешким приступом државе.

Претпоставка да је „рат“ нешто шта се одвија између држава заснива се на прихватању државног система Вестфалског државног споразума као норме по којој је рат оружани сукоб између супротстављених држава, у којем се боре униформисани, организовани мушкарци. Они су ограничени формалним актима, укључујући: ратне декларације, законе неутралности и мировне уговоре. Како се државни систем развија у одговору на постмодернизам и глобализацију, може се очекивати да се развијају и типични облици ратовања. Стога, није изненађујуће шта аналитичари говоре о „пост-вестфалском рату“. Унутардржавне карактеристике многих ратова су

¹⁰ Слабљење функција система, или стварање под-држава, односно неконтролисаних делова територије.

истакнуте, јер се све више воде од стране милиција, паравојних снага, плаћеника, криминалних банди, приватних фирми за обезбеђење и племенских група, тако да је монопол државе на насиље све више угрожен и споља и изнутра. Ово је запажено у сукобима попут оних у Демократској Републици Конго, Судану и Босни и Херцеговини. „Паравојне јединице“ укључују наоружану полицију, граничаре, снаге унутрашње безбедности, војне јединице, милицију и приватизоване војске. Најчешће су више наоружане него полицијске снаге, али мање опремљене од регуларних војних оружаних снага. Због овога, могу се брзо мобилисати, опремити и обучити, чинећи своју улогу посебно значајном у недавним сукобима.

Ове сложене везе између нетрадиционалних актера нису ограничене на побуњенике или криминалне банде. Због распрострањености хуманитарних интервенција и уверења да економски развој делује као фактор одвраћања од рата; организације помоћи, агенције УН, оружане снаге и приватне фирме за безбедност све више се повезују на подручјима попут Балкана, Африке и Блиског истока. Узроци унутрашњег сукоба често се односе на сиромаштво и неразвијеност, тако да се питања сиромаштва, стабилности, развоја и мира све више посматрају као повезана у свеобухватном обрасцу несигурности. То је значило већу спремност развијених држава да рат виде на више начина као питање недовољног развоја и политичке несигурности, те присуство такве социјалне и економске несигурности као самог по себи оправдања за ратне интервенције, или као што је *Ulrich Beck* назвао новим „војним хуманизмом“.

Многе од карактеристика нових ратова нису нове у смислу да су биле уобичајене у ранијим историјским периодима - етнички и верски ратови, на пример, или сукоби који су спроведени са великом бруталношћу. Насиље и пљачка су карактеристике већине ратова у историји. Конфликти са ниским интензитетом су, у ствари, били најчешћи облик оружаног сукоба од краја 50-их година 20. века. Међутим, може се тврдити да су иницијатори „нових ратова“ оснажени новим условима глобализације који су ослабили државе и створили паралелне економије и приватизовану безбедност. Такви сукоби се најчешће јављају у пропалим државама, земљама у којима је влада изгубила контролу над значајним деловима националне територије и недостају јој ресурси за поновно успостављање контроле. *Steven Metz* је назвао земље које спадају у ову категорију - „земљама трећег света“, односно „трећег нивоа“ стања глобалног политичког система.

Steven Metz групише светске државе на три „нивоа“ у циљу предвиђања могућих облика сукоба. Државе првог нивоа су оне које имају ефикасне економије и функционалне политичке системе и показују висок степен унутрашње стабилности и међународног наступања у складу са законима. Демократије Северноатлантског региона су типичне за ову групу. Државе другог нивоа показују периодичну нестабилност и могу имати подручја на својој територији на којима влада не остварује унутрашњи суверенитет. Међутим, овакве државе нису у опасности од колапса. Трећи ниво чине државе које су обележене кризом, где постоје значајне области у којима је централна влада изгубила контролу, а невладине оружане снаге испољиле деловање. У таквим областима „ратни лидери“ или друге групе, не врше потпуну контролу над областима у којима доминирају, нити доприносе стабилности земље као целине, што је из тог разлога у суштини неповољно. Рат, у таквим областима, ће најчешће укључити групе припадника који се боре за личну славу лидера, богатство, ресурсе, земљу, етничку сигурност и хомогеност или чак освету за стварну или перципирану неправду. Такви сукоби могу укључивати групе које представљају различите етничке или друштвене

катеорије и „борбе ће вероватно бити испољене са ниско-технолошким оружјем, али ће се одвијати са таквим интензитетом да ће стопе страдања бити можда и веће него у конвенционалном рату, посебно међу цивилима захваћеним борбама“.¹¹

Ова слабост државе чини значајну разлику у економској потпори „нових ратова“ у поређењу са њиховим „модерним“ претходницима. Нове ратне економије су децентрализоване и веома се ослањају на спољну помоћ. Учествовање у рату од стране опште популације је најчешће мало. Незапосленост је генерално велика, пружајући извор регрута жељних стицања профита. Стога, борбене јединице се финансирају кроз плјачке и црно тржиште, или путем спољне помоћи, а не кроз државно опорезивање као у „старим“ ратовима. Криминалне активности: као што је узимање талаца, трговина оружјем, дрогама и људима и прање новца користе се и за подршку ратним напорима.

Ово спајање регионалне ратне зоне са међународним криминалним мрежама производи оно шта *Herfried Munkler* назива „отвореном ратном економијом“ подстакнутом утицајима глобализације. Када страна помоћ достигне зону сукоба, крађа или изнуђивање помоћи такође ће финансирати борбе. Глобализација такође значи да борци не производе сопствено оружје, што је било типично за модеран рат, али га стичу директно или индиректно, путем посредника на глобалном тржишту оружја, или кроз распад државних структура, као што је то био случај у Молдавији и Чеченији. За неке истраживаче, економска рационалност, а не политика, је оно шта покреће нове ратове, тако да је рат постао наставак економије другим средствима. То је стремљење личном богатству, а не политичкој моћи, што је и мотивација бораца. У неким конфликтима, стога је рат постао више циљ него средство.

Закључак

Рат је одувек био централна карактеристика људске историје. Међутим, рат у савременој социолошкој ери и технолошкој сфери, није увек лако дефинисати. Рат је брутални облик политике. Ипак, од краја Хладног рата, и учесталост разарања и бројност жртава рата показали су оштар пад. Рат између великих сила, посебно је постао изузетно мала могућност, за разлику од претходних периода. Промене у међународном систему могу, и мењају, карактер рата.

На савремени рат утиче глобализација. Глобализација представља слабљење институција и традиција. Рат може бити моћан катализатор промена. Искусствено, од како се у последњој деценији 20. века изједначио број грађанских и међудржавних ратова, постаје јасно да је почетак 21. века обележио период у којем више претњи по безбедност државе, односно друштва, долази изнутра. Прешло се са оружја за изазивање масовних уништења на изазивање масовних нередра. Некада су циљеви били оружаном угрожавање војних циљева, а сада неоружано угрожавање цивилних структура.

Драматичан технолошки напредак значи да еволуција у рату може бити у току.¹² Неколико држава тренутно поседује такву технологију. Информационо доба се све

¹¹ Snyder C. and Malik J. J. (1999). „Developments in Modern Warfare“ in Snyder C. *Contemporary Security and Strategy*. London: Macmillan, str. 204.

¹² Хибридни рат је еволутивни облик, као што је и хибридни суд, попут Међународног трибунала у Хагу или Специјалног суда у Приштини. Хибридни, односно еволутивни облици се јављају као етапа прилагођавања ради опстајања. Постаје јасно да се Хладни рат – загрева...

више одражава у информационом рату. Противници са мало, или нимало, приступа еволуционој војној технологији вероватно ће користити асиметричну борбу за вођење рата по сопственим условима.

Крај Хладног рата није значајно променио доминантне обрасце вођења рата који су актуелни последњих педесет година. Нови облици сукоба су углавном не нови као такви, али су од краја Хладног рата добили више пажње светског Запада. Иако их често карактерише велика бруталност, одсуство тешког наоружања и подршке суперсила значи да су нивои жртава знатно нижи него током периода Хладног рата. Нове технологије имају драматичан потенцијал, али су до сада имале мали утицај изузев операција САД. Док је рат мање уобичајен и мање смртоносан него у периоду Хладног рата, он ипак остаје бруталан и нехуман начин вођења политике у форми ратовања који је тренутно најчешће директно повезан са глобализованом међународном економијом.

Само јака друштва могу успешно водити рат, било нападни или одбрамбени, док само вешта дипломатија може спречити рат, а лоша га започети. Еволуција друштва се одражава на рат, исто као што се и еволуција рата одражава на друштво: појава нација довела је до рата заснованог на национализму, односно фашизму (друштво у којем једна нација сматра да има право да влада над другом); раст популације је проузроковао масовност ратова и увећање губитака у људским животима; религија до културолошких сукоба, а научни напредак је довео до нових форми рата и развој технологије до нових ратних техника и тактика.

Рат захтева високо организована друштва. Нови ратови, након пропадања државе, често су више конфликти због идентитета, него због територије. Нови ратови заправо прате образац ратовања који је типичан од краја 1950-их, а такви сукоби се најчешће јављају у земљама у којима недостаје адекватан степен и брзина развоја и постоји значајна економска нестабилност. Рат „пушта клице“, укоренењује се, у пукотинама друштвених система. Рат остаје и опстаје као друштвена константа, а природа рата остаје константна, али саму форму одражава посебност историјског периода и социолошко-технолошко окружење у којем се то дешава.

Литература

- [1] Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan.
- [2] Fukuyama, F. (2004). *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology revolution*. London: Picador.
- [3] Foucault, M. (1996). *Life struggles*.
- [4] Singer, J. D. and Small, M. (1972). *The Wages of War, 1816-1965: A Statistical Handbook*. New York: John Wiley.
- [5] Snyder C. and Malik J. J. (1999). „Developments in Modern Warfare” in Snyder C. *Contemporary Security and Strategy*. London: Macmillan.
- [6] Thucydides. *History of the Peloponnesian War*. Book IV.
- [7] Wright, Q. (1968). „War: the study of war“ u: *International Encyclopedia of Social Sciences*.